

A bejegyzett élettársi kapcsolat az azonos nemű élettársak jogilag elismert és védett együttélési formája. *Létrejöttét* tekintve (Bét 1. §) a házasságkötés szabályai irányadóak: (1) bejegyzett élettársi kapcsolat akkor jön létre, ha az anyakönyvvezető előtt együttesen jelenlévő két, tizennyolcadik életévét betöltött, azonos nemű személy együttesen kijelenti, hogy egymással bejegyzett élettársi kapcsolatot kíván létesíteni, (2) az előzetes eljárásban a feleknek nyilatkozniuk kell arról, hogy bejegyzett élettársi kapcsolatuknak legjobb tudomásuk szerint nincs jogi akadálya, és (3) igazolniuk kell, hogy kapcsolatuk törvényes feltételei fennállnak. Az eljárásra vonatkozó előírásokat az At. tartalmazza: a házasságkötési eljárással szemben itt nincs 30 napos kötelező várakozási idő, hanem a kapcsolat létrehozásának időpontja az előzetes eljárásról készített jegyzőkönyv felvételétől számított egy éven belül (a felek kívánságát figyelembe véve) bármikor kitűzhető és az élettársi kapcsolat bejegyzésére külön anyakönyvet létesítettek, de a házasságkötési eljáráshoz hasonlóan szükség van két tanú jelenlétére, a nyilatkozatok nem köthetők időhöz vagy feltételhez és az anyakönyvvezető a kijelentések megtörténtéről deklaratív hatályú bejegyzést tesz.

A joghatások tekintetében megállapítható, hogy (az azonos neműek közötti kapcsolat természetéből következő) némi különbséggel, a házasság szabályai *vonatkoznak* a bejegyzett élettársi kapcsolatra, a házastársakról szóló szabályok a bejegyzett élettársakra, az özvegyről szóló szabályok a túlélő bejegyzett élettársra, a volt házastársról szóló szabályok a volt bejegyzett élettársra, a nem házas személyről szóló szabályok az olyan személyre, aki még nem jegyeztetett be élettársi kapcsolatot. A jogalkotó által felállított egyetlen feltétel az, hogy mindez akkor lehetséges, „ha a törvény nem tiltja”.

A különbségek a házasság intézményéhez képest a következők: a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése kiskorú számára nem engedélyezhető, bejegyzett élettársak együtt nem fogadhatnak örökbe gyermeket (azaz az élettárs gyermekét sem fogadhatja örökbe a másik élettárs), nem vehetnek részt mesterséges megtermékenyítésben, nem viselhetik élettársuk nevét és kapcsolatuk nem keletkeztet apasági vélelmet. Az Alaptörvény 2020. december 23-tól hatályos szövegében az L. cikkelyt a jogalkotó kiegészítette azzal, hogy „az anya nő, az apa férfi”. Ez azt jelenti, hogy – bár a családi kapcsolat alapja a házasság mellett a szülő-gyermek viszony is lehet – az minden esetben egy nő mint anya, egy férfi mint apa és a gyermek közötti kapcsolatot jelenti hazánkban, a természetjogi felfogásnak megfelelően.

Különbség fedezhető fel *a bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnésének módjaiban* is: az egyik élettárs halálán és a bírósági bontáson kívül az élettársak közös kérelmére közjegyzői nemperes eljárás útján is *megszüntethető*. Ez utóbbi feltételei csak részben egyeznek meg a házastársak egyező akaratnyilatkozatán alapuló bontás feltételeivel, mivel megegyezésüket közjegyzői okiratba vagy ügyvéd által ellenjegyzet magánokiratba kell foglalni, a tartási igényről mindenképp nyilatkozni kell, és a megegyezésnek ki kell terjednie a bejegyzett élettársi közös vagyon megosztásának kérdésére is. A házasság esetében a mostohagyermekre vonatkozó tartási kötelezettség itt azt jelenti, hogy a bejegyzett élettársaknak nincs olyan gyermekük, akinek a tartására közösen lennének kötelezve. A közjegyző, amennyiben a felek egyezségét jóváhagyta, végzéssel szünteti meg a kapcsolatukat. Ilyen esetben egyezségük a bíró által jóváhagyott egyezséggel, a végzés pedig a bírósági ítélettel azonos joghatályú. A közjegyzői nemperes eljárásban a felek személyes megjelenésre kötelezettek, bizonyításnak és igazolásnak nincs helye, mint ahogy a végzés elleni felülvizsgálati kérelemnek sem (Hegedűs 2019).

IV. Rokonság

Katonáné Pehr Erika

Amíg a Csjt. második része *A család* címet viselte, addig ezt a Csjk. negyedik része *A rokonság* címmel cseréli fel. A rokonságról szóló rész öt nagy kérdéskört szabályoz, így rendelkezik általában a rokoni kapcsolatról, a vérségi leszármazáson alapuló szülő-gyermek kapcsolatról, illetve ezt követően az örökbefogadásról, a szülői felügyeletről, és végül a rokontartásról. A Csjt.-hez képest a szülői felügyelet szerkezetileg a rokontartásról szóló cím elé kerül a Ptk. Családjogi Könyvében (Kőrös 2007a). Szerkezeti változás az is, hogy a gyermek névviselésének szabályait a szülői felügyeletről szóló rész tartalmazza, és ezért az apaság megállapítása, valamint az apasági vélelem megdöntése kapcsán csak a gyermek névviselését szabályozó kivételes rendelkezések szerepelnek.

A. A rokoni kapcsolat és a leszármazáson alapuló rokoni kapcsolat

A Csjk. a rokoni kapcsolat fogalmát a Csjt. 34. §-ával azonos tartalommal határozza meg. Az egyenesági és az oldalági rokonság fogalmának meghatározását túl a rokonsági fokot jelentő ún. ízszámítás rendezésére nincs szükség, ugyanakkor a rokonsági fokoknak a törvényes öröklés rendje és a rokontartás körében van elsősorban gyakorlati jelentősége. A leszármazáson alapuló rokoni kapcsolat keretében a Csjk. a szülői jogállás keletkezésére és a nem kívánt szülőség elhárítására vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza, ezen belül kitér az apai jogállás keletkezésének, az apaság vélelmének megdöntésének, valamint az anyai jogállás rendezésének kérdéseire. Mind ehhez szorosan kapcsolódnak a szülői jogállás megállapítására irányuló perek egyes szabályai (perindításra jogosultak, alperesek, képviselő), vagyis a részletes anyagi jogi szabályokhoz szorosan kötődő eljárási szabályok is egységben szerepelnek a Csjk.-ban.

1. A rokoni kapcsolatról általában

A Csjk a rokonság általános fogalmát nem határozza meg, továbbra is csak az egyenesági és az oldalági rokonságot rögzíti, vagyis *egyenesági rokonok* azok, akik közül az egyik a másiktól származik, *oldalági rokonok* azok, akiknek legalább egy közös felmenő rokonuk van, ők maguk azonban egyeneságon nem rokonok (Ptk. 4:96. §)

A Ptk. a rokonság meghatározása helyett továbbra is különbséget tesz a hozzátartozó és a közeli hozzátartozó között. E szerint *közeli hozzátartozó*: a házastárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és a nevelt gyermek, az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő és a testvér; *hozzátartozó*: a közeli hozzátartozó, az élettárs, az egyeneságbeli rokon házastársa, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére, valamint a testvér házastársa [Ptk. 8:1. § (1) bek.].

A házastárs tehát közeli hozzátartozó, de nem rokon. A hozzátartozók között már nem kerül felsorolásra sem a jegyes, sem a bejegyzett élettárs. Ez utóbbi esetben a (közeli) hozzátartozói minőségre csak a külön törvény, a Bét. 3. §-a alapján lehet következtetni, amely rendelkezés egy általános utaló szabállyal teszi egyértelművé, hogy a bejegyzett élettársi

kapcsolat joghatásaira a házasság rendelkezései az irányadóak. A családjogban a rokonság joghatásai között tagadhatatlanul a gyermek-szülő jogviszony a legjelentősebb, de az egyéb rokoni kapcsolathoz is fűződnek joghatások. Az egyenesági rokoni kapcsolathoz tartási jogok és kötelezettségek társulnak.

A Csjk. az egyenesági rokonság kapcsán együtt említi meg a vérszerinti leszármazást és az örökbefogadást (Kőrös 2013). Rokonság alatt tehát mind a szülő és a gyermek közötti leszármazással, mind az örökbefogadással létrejövő rokoni kapcsolat érteni kell (Ptk. 4:97. §). Az örökbefogadáskor az örökbefogadott mind az örökbefogadóval, mind annak rokonaival szemben az örökbefogadó gyermekének jogállásába lép.

Elvi jelentőséggel bír annak a kimondása, hogy a gyermek leszármazásával vagy örökbefogadásával szülőjének teljes rokonságával is rokoni kapcsolatba kerül, mert így a két-féle módon létrejövő rokoni kapcsolat jogi értelemben egyenrangúvá válik még akkor is, ha a szülő-gyermek jogviszonnyal szemben az örökbefogadás felbontható kapcsolat. A Csjk. ugyanakkor szabályozza az apasági vélelem megtámadását, illetve a negatív anyaságmegállapítási pert is, de a fennálló vérszerinti kapcsolat nem „felbontható”. A gyermek szempontjából nem lehet különbséget tenni, annak alapján sem, hogy a leszármazása vérségi köteléken (másként az anya, másként az apa oldalán), vagy örökbefogadáson alapul.

2. A leszármazáson alapuló rokoni kapcsolat

A gyermeknek biológiai szempontból mindig van anyja és apja, de jogilag értékelhető családi kapcsolatba csak a családi jogállásának rendezésével kerül velük. Weiss (1999) szerint a gyermek családi jogállása a gyermeknek az anyai és az apai családhoz való tartozását, az anyai és az apai családból való származást jelenti. A gyermek családi jogállása, mint a családhoz tartozást kifejező minőség lehet teljes (kétszülős) vagy egyszerűs.

A gyermek családi jogállása rendezésének alapvető célja az, hogy betöltésre kerüljön az anyai és az apai státusz, és ezzel mindkét oldalon létrejöjjön a szülő-gyermek jogviszony. A leszármazáson alapuló szülő-gyermeki kapcsolatot a jog által jelentősnek ítélt tények (például házassági kötelék, elismerő nyilatkozat stb.) hozzák létre. A jognak arra kell törekednie, hogy az anyaságot és az apaságot, mint egyenesági rokoni kapcsolatot megalapozó tények alapvetően egybe essenek a vér szerinti származással, hiszen a családi jogállás alapja a vérségi kapcsolat. Csiky (1973) szerint társadalmi szempontból a családi jogállás rendezettsége akkor minősül teljesnek, ha a gyermek apjaként és anyjaként azok a személyek vannak megállapítva és a születési anyakönyvbe bejegyezve, akiktől a gyermek ténylegesen származik.

A leszármazáson a jog (törvény) által elismert származást kell érteni. Az anyaság kérdése ma is ténykérdés, az apaság pedig vélelmeken alapszik. A családi jogállás ad alapot arra, hogy a gyermek jogilag elismert családi kötelékben éljen. Az anyai és az apai jogállás azonos jogokat és kötelezettségeket jelent a szülők számára. A gyermeket sem érheti hátrányos megkülönböztetés abból a szempontból sem, hogy a szülői jogállás betöltésére vele kapcsolatban milyen módon került sor. A házasságban és a házasságon kívül született gyermek családi jogállása között nincs különbség.

Hazánkban az 1946. évi XXIX. tc. szüntette meg a törvényes (házasságból született) és a törvénytelen (házasságon kívül született) gyermek jogállása közötti különbséget. A házasságon kívül született gyermek ún. törvényesítése korábban is lehetséges volt, ugyanakkor a házasság fennállása alatt született gyermek törvényes származása is megtámadható volt. A törvénytelen gyermek családjogi és öröklési jogi jogállása a fenti törvény hatálya lépéséig azonban rendkívül hátrányos volt.

Ugyanakkor a szülői jogok és kötelezettségek is ugyanúgy megilletik, illetve terhelik az anyával házasságban élő és a házasságban nem élő apát, azonban a jogok tényleges gyakorlásában különbségek merülhetnek fel. A házasságban és a házasságon kívül szülő anya jogállásában szintén nincs különbség az anya tekintetében sem.

A Ptk. Családjogi Könyvének a *Leszármazáson alapuló rokoni kapcsolat* című része az apai jogállás keletkezéséről, az apasági vélelmek megdöntéséről, valamint az anyai jogállás kérdéseiről szól. Emellett rendelkezik az anyagi joghoz szorosan kapcsolódva a szülői jogállás megállapítására irányuló perek egyes szabályairól is, valamint más eljárások például anyakönyvi eljárás, gyámügyi eljárás szabályairól.

3. Az apai jogállás keletkezése, a vélelmek típusai

Az apasági vélelmek rendszere világosabb és tisztább lett az új Ptk. szabályozása során (Szeibert 2013).

A Csjk. számos újdonságot hozott. Először is az apasági vélelmek rendszerében egységesíti a korábbi Csjt-ben szereplő kétféle apai elismerés szabályait, ezzel megszűnik az utólagos házasságkötéssel történő elismerés külön nevesítése és beleolvad az elismerés általános szabályi közé. Beilleszti továbbá a jogszabályi sorrendbe az emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárásban való részvétel folytán keletkező apaságot is (Ptk. 4:98. §).

Az apaság bírói megállapítása megdönthetetlen vélelemként kerül szabályozásra, illetve új rendelkezésként jelenik meg az apasági vélelem nemperes eljárásban való megdöntése is. Új megtámadási lehetőséget kap a gyámhatóság és az ügyészség is, ha feltételezhető, hogy az apai elismerő nyilatkozatot a jogszabály megkerülése céljából tették, valamint az apai elismerő nyilatkozaton alapuló apasági vélelem akarathiba alapján is megtámadható.

A Ptk. Családjogi Könyvében változatlanul egy egységes vélelmi rendszer érvényesül, amely vélelmek csak a keletkezésükben térnek el, de joghatásukban nem, vagyis valamennyi apasági vélelem nem csak az apával, hanem az apai család egészével létesít rokoni kapcsolatot. Az apasági vélelmekhez minden jogterületen azonos joghatások fűződnek.

A Csjk. tételesen felsorolja az apai jogállást keletkeztető jogi tényeket, amelyek egyben sorrendiséget is jelentenek. Ezért mindaddig, ameddig az apai státusz a sorrendben előbb szabályozott vélelem alapján betöltött, a sorrendben következő vélelem alkalmazására nem kerülhet sor. Ez alól – nyilván nagyon ritkán előforduló esetben – két kivétel van. Egyrészt ha az anya korábbi házasságának a megszűnésétől a reprodukciós eljárásból származó gyermek megszületéséig a vélelmezett fogamzási idő – azaz 300 nap